

Az új

Magyar Kurirnak II Darabjához.

Tartozandó

TÓLDALÉK

I. 11. lap.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Custine Fr. Generál nem rendkívül való talentomai, nem a' hadi mesterségben való ismerete, tapasztalásai és virtusai; hanem néhány Német Birodalombeli erőtelen városoknak történetből lett el foglaltásai, a' templomoknak és szerzetes házaknak el pusztítása; és a' lakosok véres verejtékkel keresett javaiknak el rablása által szerzett magának a' jelenvaló háború alatt, égy kis hírt nevet; de a' melly hasonló volt a' hó golyóbishoz, melly a' déli szél által való meg fuvaltatása után öfzve omlik, és semmivé leljen. Eleinte ő is nagy figurát kezdett a' Német Birodalomban tenni; de a' mint alább látni fogjuk, sem ott, sem Frantzia Flaudriában sem mit olyat nem mivelt, a' mi által halhatatlanná tette volna maga emlékezetét.

Custine Adám Fülepnak édes atya Generál volt XV. *Lajos* Frantzia király szolgáltyában, éppen azon időnek tzikelyében, mellyben a' hét éltendei háború főrrött, és nemtsak jelen volt azon ütközetben, melly 1757-dik éltendőben,

Novembernek 5-dik napján, Thuringiának *Rosbach* nevű falúja alatt történt, hanem sebbe és fogságba is esett abban. Kevés napokkal az ütközet után *Lipszába* menvén II *Fridrik* Pruffziai király, és az ott lévő Fr. sebes tiszteket meg látogatván, *Custinne*k édes attyával sokáig belzélgetett, és ilyen complimentumot tett néki: *Lehetetlen, úgymond énnékem, a' Frantziákát ellenségeimnek tartani.* — Ez a' történet réz táblára mettetett *Lipszában*, mellyet *Custine* *Adám* *Filip*, édes attyának emlékezetére magának megszerezvén, vele, mintha magán történt volna, úgy ditsekedett.

Ennek a' *Rosbachnál* sebbe és fogságba esett Fr. Generálnak két egymástól, mind természeti, mind erköltsi tulajdonságaikra nézve, különböző fiai vóltanak. Az öregebb, a' ki már régen megholt, *Custine le Sage*, az az, *elmés és okos Custinne*k; az pedig, a' kiről itten szó vagyon, *Custine le bete*, az az, *tudatlan és ostoba Custinne*k neveztetett a' társaságokban. A' miképen mind életének folyása, mind tselekedetei bizonyíttyák, réa is illett ez a' szép praedicátum, avagy nevezet ő réa. Mingyárt első ifjúságában katonai életre adván önnön magát, az Anglusok és Amerikánusok között támadott hosszas háborúban, ő is Amérikába ment, és fő Strázsa mesterségig emelkedett fel. Hazájába lett vissza térése után tsak hamar egy rút történet esett rajta, melly miatt kéntelen vólt a' katonai életről le mondani, és a' jelenvaló revolutiónak ki ütéséig homályos magánosságban élni. Tudnillik egykor a' fegyverbe való gyakorlásra a' mezőre ki menvén, égy más Fr. tiszt, u. m. *Clairmaison* Gróf által az egész batalion szeme láttára artzúl tsapatatott, melly miatt, semmi tiszt társai nem akartak többé vele szolgálni, mind addig, mig ő a' regimentől el nem ment.

A' Fr. revolutiónak ki pattanása után égy-néhány éztendeig tartott homályos magánossá-

gából ki bújt *Custine*, és *La Fayette* Generálhoz folyamodván, általa mint *Spion*, elsőben *Coblenzbe*, annakutánna pedig *Moguntziába* küldetett, rész szerént az ottan tartózkodott hazájokból ki költözött Frantzia nemesség tselekede- teinek meg kémlelésére, rész szerént annak ki tanulására, mi végezetnek a' Frantziák ellen szövetséget kötött Európai fejedelmek, rész szerént minémü állapotban légyenek a' Rajna mellett fekvő N. Birodalombeli várak és városok.

A' réa bizatott követségben hiven el járván, mingyárt Generálisságra emeltetett, és egy egész hadi sereg bizattatott kormányára *La Fayette* által, mellyel ő az egyesült Cs. K. és Prussziai seregeknek Fr. Országból, nevezetesen *Campaniából*, múlt Octorberben lett vissza térések után, a' N. Birodalomba bé ütvén Spirát, *Moguntziát*, sőt *Frankfurtumot* is el foglalta, azokban a' szabadság fáját fel emelte, és mintha örökösön azoknak birtokában maradhattanak volna a' Frantziák, maga tettése szerént való polgári és egyházi elöjárókat tett 's rendelt azokban.

Az igaz, hogy a' szövetséges hatalmasságokra nézve jobb, hanem a' Frantzia köz társaság dolgainak folytatására alkalmatlanabb hadi vezért nem választhatott volna *La Fayette* Generál. Nem lehet azt igen nagy hérósnak tartani, a' ki sok tartományokat nyer, hanem inkább azt, a' ki azokat meg tudja maga birtokában tartani. Eppen ezt hányta N. Sándornak szemére egy *Erine* nevezetü hires ringyó: *Te úgymond, szüntelen hadakoztál, szüntelen győztél, sok tartományokat és Országokat foglaltál el, még sem találtál sohol is oly helyet, a' hol nyugodalomra hajhattad volna fejedet; én pedig anyámról réám maradott örökségemmel való sáfárságom által egy oly várast építtem magamnak, mellyben bátran meg nyughatom (n).*

A 2

Hogyha *Custinnch* elegendő ezze, és meffze látása lett volna, melly könnyű lett volna néki *Coblentzet*, mellyben 16 napig semmi őrizet nem volt el foglalni, és így olly tehetetlenségbe ejteni a' szövetséges fejedelmeket, mellyből egész esztendeig ki nem lábolhattanak volna. De ő, mint minden tudomány és tanácsztatás nélkül való hadi vezér, a' kit nem villusai, hanem éyvedül a' vak szerentse emelt azon méltoságra, a' helyett, *Moguntziába* clubokat tartott, a' *Frankfurti* polgárok sok húzást vonást vitt végbe, a' *Nalsoviai* hertzegnek lakó városát fel prédálta, és egy-néhány ezer mázsa söt vitetett el a' *Nauheimi* só főző kementzéből. Ennekfelette olly manifestumot tétetett közönségessé, mellynek éppen semmi sava nem volt, és a' mi több, 20 's több mélföldnire fekvő városoknak is óltalom levelet küldözött, mint p. o. a' *Göttingai* fő iskolának a' *Hannóverai* kerületben.

Semmi cselékedetei által ki nem nyilatkozatta *Custinc* maga gyengeségét annyira, mint *Frankfurtum*nak el vesztése által. Hogyha ő elegendőképen értette volna a' hadi mesterséget, több őriző sereget, és ártillériát kellett volna néki abba helyhezetni, és nem eggy olly emberre bizni annak védelmezését, a' ki a' város ostromlatásának napján is beteg ágyban feküdt. Hogyha pedig nem ítélte azt a' védelmezésre méltónak lenni, miért hogy tisztességes capitulatio mellett által nem engedte azt a' *Prusziziai* királynak? avagy miért nem vonta ki abból óltalmazó seregeit, még minkeelőtte oda mentenek volna a' *Prusziziai* és *Hassiziai* égyyesült seregek? Még nagyobb elmebeli gyengeséget mutatta ki az által, söt mondhatom az egész okos *Európa* előtt nevettségessé tette önnön magát, hogy *Frankfurtum* el vesztésének okául az oda való lakosokat tette. Azon panaszokodott menség levelében, hogy a' *Frankfurti* polgárok nem akarták néki az ott lévő ágyúkat adni — hogy az inasok az ágyú taligák eleibe fogattatott lovaknak zsinegjeiket el vagdal-

ták — hogy hadi tiszteivel, és katonáival illetlenül bántak — hogy magok a' polgárok nyitották fel a' Haffziai seregek előtt a' kapukat s. a. t. Éppen nem hadi vezérhez, hanem egy oly emberhez illő melegség vala ez, a' kinek több volt a' nadrágjában, mint az agya koponyájában. — Erre való tekintetből mondotta felőle *Kalkreuth* Prusszus Generál: *C'est un homme, qui a plus d'un coup de bâche*, az az, kevés esze van ennek az embernek. Egy szóval minden maga viselete, és tselekedetei által meg mutatta azt *Custine*, hogy őt nem ok nélkül nevezték tulajdon hazafiai *Custine la bete*-nek, az az, *Ostoba Custinne*nek, és a' minémű volt hadi pálya futásának első esztendeje, éppen olyan volt annak folytatása, és a' mint mostani környül állásai mutatják, olyan léfzen végezete is.

(II) 12. lap.

A' második Római szám vigyázatlanságból é, vagy az újság nyomtatásának siettetése miatt, nem tudom, ki maradott, mellynek út mutatása után egy oly embert kívánok E. Olvasóim előtt ismeretessé tenni, kinek neve a' Frantzia revolutiónak kezdetétől fogva, tsak nem minden újság levelekben elő fordúlt. A' volt Orleáni hertzeg *Egalite Fílep* ez, IV *Henrik* Fr. királynak, a' *Burbóniai* uralkodó Háznak második ágán való unokája. Tudniillik XIII *Lajos* Frantzia királynak IV *Henrik* égyetlen égy fiának, két nevezetes fiai vóltanak a' többi között u. m. XIV *Lajos* és *Fílep*. Ezt, még életében *Orledni*, avagy *Aureliai* hertzeggé, és első *Fairré* tette édes atya, ama pedig halála után királlyá lett. (b.) Ez a' *Fílep* lett testvér bátyja XIV *Lajos* halála után, XV *La-*

(b.) Orleánnak, dedkül *Aurelián*nak nevezetik *Frantzia Ország*nak egygy igen nevezetes és szép tartománya, és annak népes anya város

josnak tutorává és Frantzia Országának *Regensévé*, avagy fő kormányozójává, testvér bátyjának rendeléséből é, vagy tulajdon hatalma által, nem tudjuk. Ennek a' Regensnek unokája a' mostan élő *Egalité Filep* volt Orleáni hertzeg, a' ki 1747 eszt. Aprilisnek 13 napján született e' világra, és 1753 eszt. feleségül vette magának *Louisa Máriát Lajos Penthievrei* hertzegnek leányát, kitől három életben való magzattyai vagynak u. m. *Lajos Filep*, az ifjú *Egalité*, a' ki mint Obester *Dümürierrel* égygyütt el pártolt a' Frantziáktól, *Antal Filep*, *Eugenia Adelhajda*, a' kit a' revolutió alatt Angliába küldött az édes atya, és kinek hazájába lehető világra térhetéséért esedezett minap a' N. Gyűlés előtt, és még egygy fia, kinek nevét nem tudom. Erről a' mostan élő, és *Marsillai* fogságban lévő *Egalité Filepről*, volt Orleáni hertzegről másképen szöllonak a' Frantzia írók, másképen a' német Journalisták. Amazok, nevezetesen egy nevezetes Fr. tudós, a' ki a' jelen való revolutiónak historiáját, annak kezdetétől fogva az elsőbb új constitutiónak XVI *Lajos* király által lett bé vétetéséig, hiven és minden részre való hajlás nélkül le írja, *Egalité Filep*ot nyájas,

Aurélia, holott született és élt, Fr. Ország historiájában igen nevezetes szüz *Pucelle d'Orlean*, *Virgo Aurelianensis* másként *d'Arc Johanna*, a' ki VII *Károly Fr. király* uralkodása alatt 1429-ik esztendőben tsudálatosan és szerentsésen fel szabadította *Aurelia* városát az *Anglusoknak* hosszasan tartott ostroma alól. Ennek a' szép és gazdag tartománynak és városnak örökös urává, és Frantzia Ország *Pair-ré* tétellett *Filep XIV Lajos király* nak leg ifjabb testvér öltse. *Pair* reknek (*Primores Galliae*) nevezettek hajdan azok a' 12 személyből álló nevezetes fő emberek u. m. hertzegovok és Grófok, a' kik a' koronát illeték.

magát mindennel kedveltető, értelmes, nemzetét, és annak bődögságát szerető fejedelemlennek nevezzi. Hogy ő is első ifjúságától fogva szerette, és még most is szereli a' szép asszonyokat, és egy feleséggel meg nem elégedvén, szüntelen szép ágyasokat tartott magának, ez olyan tulajdonság, a' melly vérekben vagyon a' Frantziáknak.

A' Német Journalisták igen rút szinnel festik le *Egalité Filepet*, ezt a' volt Orleáni hertzeget. Meg holt édes atyát, mint szelid természetű és erköltsű embert az égis emelik dicsireteik által; ellenben édes anyját úgy adják elől, mint olylyat, a' ki telhetetlen indulattainak meg enyhítésére semmi külömbséget nem tett a' férfiakban.

Illyetén erköltstelen anya méhének gyümöltse *Egalité Filep*, a' ki minekutánna ifjúságának erejét, a' telhetetlen vénusnak egészlen fel áldozta volna, más alávaló, és felebaráttjának romlására tzelző életnek módjára, az az, a' játéokra adta önnön magát, égyg olyan játéokra, melly annakelőtte ismeretlen volt Frantzia Országban, t. i. a' *lovon való versent futásra*, Angliának igen kedves szokott játékára. E' végre Londonba utazván, nemtsak jó futó Anglus lovakat szerzett magának, hanem e' mellett olly tanult lovagosokat

dolgokban meg szaporították a' Fr. királyok, és az újjabb időkben Pair-reknek neveztettek Fr. Országban azok, a' kik különös tartományokat bírnak, és két rendre, u. m. Egyházi és Világi Pair-rekre vagynak fel osztattatva. Az elsőbkek a' Rhemisi és Párisi Ersekek; a' Langrésí, Laoni, Beauvaisi, Noyoni, Chalonsi és Máruí püspökök. A' világi Pair-ek között leg elsőb rangal bírnak az Orleáni hertzeg.

is fogadott bérbe, a' kik a' versent futásnak mesterségéhez jól értvén, a' mikor kellett, tudtak nyerni, tudtak veszteni is. Ez által az újmódi játék által nagy kintset gyűjtött magának *Egalité Filop*, e' mellett sok familiákat köldüsságba ejtett, nevezetesen a' *Fitz-Jamesi* hertzeget, kinek minden jószágát el nyerte. — Az *Artésiai* Grófnak erzsényéből is mintegy 80 millió livrát húzott ki tsalárdtsága által. A' mi több, a' királynét is gyakorta meg tsalta, mellyen felettébb meg bosszankodván a' szerentsétlen király, egész Országában meg tiltotta a' lovon való versen-futásnak játékát.

Több illetlen és törvénytelen tselekedeteit, mellyek által magát az okos világ előtt gyűlölségessé tette, el halgatom. — Elég legyen egynehány szóval rólla meg jegyeznünk, hogy noha ő vér szerént való atytyafia vólt az uralkodó Háznak; még is mindazáltal szüntelen abba törte a' fejét, miként árthasson a' királynak, és királyi familiának. Hogyha más tselekedétei által ki nem nyilatkoztatta vóloa is ahoz való roszsz indulattyát, elegendőképen ki mutatta azt az által, hogy a' Fr. revolutió tüzének ki pattanása után, mingyart azokhoz tsatolta magát, a' kik annak első, szerzői és öregbitői valának — ő vólt egyik Fr. ország régi alkotmányának elrontója, és az új constitutió koholója; ő a' királyi méltoságnak el törője — ő a' nemesi szabatságnak és jussoknak ellensége — ő a' zenebonáskodó kösségnek leg nagyobb barátja, mellynek bizonyosságára fejedelmi házból lett eredetét meg tagadta, őseirő. rca maradatt méltóságát meg változtatta, és a' Fr. köz társaság két fundamentumkövét, a' szabatságot és egyenlőséget magára ruhazván, Orleáni hertzeg helyett *Egalité*, az az *Egyenlőség Filopnek*, akarta magát, 's maradékait neveztetni. De még evvel sem elégedett meg, hanem a' mint a' közönséges vélekedes tartja; ő vólt leg főbb oka, a' szerentsétlen király törvénybe lett idéztetésének és gyalázatos halálának. —

Napnyúgoti Indiában, avagy Amérikában Frantzia Országhoz tartozó tartományok és szigetek im' ezek:

1. *Louiziana*, avagy Frantzia *Florida*, északi Amérikának igen szép, és a' természetnek külömb külömb féle javaival bővölködő tartománya, a' melly *délre*, a' *Mexikói* tenger kebelével; *napkeletre Carolinával* és *Kanadának* egy részével; *napnyúgotra újj Mexikóval*; *északra* pedig, kiváltképen *Canadával* határos — szélessége 200 mélföld, hosszúságát a' vele határos, de még esméreillen föld miatt meg határozni nem lehet. — *Louiziánának* XIV. *Lajos* Frantzia királyról neveztetett, kinek uralkodása alatt fel találtatott, Igen külömböző levegő ege vagyon, *déli* részében nints ugyan olyan melegség, mint *Afrikában*, ellenben *északi* részében sokkal nagyobb hideg szokott lenni mint Európában — ritka nap, mellyen a' napnak világa ne láttasson — mind azáltal gyakorta essözik; hogyha pedig essö nintsen, essö forma harmat nedvesíti meg a' földet. A' levegő ég igen jó, a' lakosok egészségesek — a' föld termékeny — az erdők tellyesek czédrus és zöldellő tölgyfákkal, fejer dió fákkal. — Az indigó (igen szép setét kék festék) és a' dohány, a' bokrok között nevededik. Vagyon értz bányája is. — Az állatoknak külömb külömb féle nevei — lakosai nem egy formák, többnyire mind vad emberek u. m. *Chitimajhások*, *Chadodaquiou-sok*, *Nachitouesek*, és *Illinuousok*. Elsőben is a' Spanyolok találták fel ezen tartománynak néhány részeit 1520 esztendőben. A' Frantziák 1679 és 1685 esztendőben kezdettenek ottan le telepedni, a' hová 1698 esztendőben egynéhány ezer újj lakosokat küldött a' Frantzia ministerium. Egész 1762-dik esztendeig birta ezt a' tartományt Frantzia Ország, ekkor a' Fontanebloi békekességben, újj Orleant ki révén, Nagy Britanniának engedte által.

2. *St. Domingónak*, az az, *Hispaniolának* napnyugoti része, melyet 1697-ik esztendőben a *Risviki* békeség által nyertenek el a Spanyoloktól. Ez a sziget a Spanyol-részt is égygyüvé foglalván, egy a négy *Antillina* szigetek közül, mellynek kerülete 1500 Anglus mélföldet foglal magában, következésképen a leg nagyobb sziget e világon. Rekkenő hévségét a tengerről lengedező levegő ég szokta meg frisselni. Igen kies és gazdag, nádmézet, indigot, pamokot, cacao, káfé, dohányt, sót, kendert, mézet, berzsent, és sokféle gyógyító fzekereket terem. Szarvas marhája, júha, lova, sertésse, hala madara, gyümöltse bővséggel vagyon, régi lakosai Indusok avagy Szeretsenyek voltak, kik közzül 23 esztendő el forgása alatt 3 milliomnál többet iriatott ki a Spanyol cretnekeket nyomozó fiek. (Tribunal Hispanicae inquisitionis) A Frantzia rész mostan is népesebb a Spanyol résznel.

3. *Martinique*, holott 1635 esztendőben telepedtenek le a Frantziák, és annyira meg népessítették, hogy már most leg népesebbé lett az *Antilli* szigetek között. Kerülete 45 mélföld, dohányt, nádmézet, indigot, figét, caffèt, s. a. t. bővséggel terem, hanem sok mérges állatok is lakoznak benne. Gyakorta veszedelmes föld indulásokat, és forgó szeleket szenved, és sokszor 24 óráig is el tekeregnek a tengeren, és mind a vizen, mind a szárazon sok kárt szoktak okozni. Ilyen veszedelmes föld indulást, és forgó szeleket szenvedett 1766 esztendőben, melly által kiváltképen Sz. Péter várában sok épületek öszve rottattak, és eggynehány ezer lakosok meg ölettetek. Hasonló veszedelmet okozott abban 1779-ik esztendőben a forgó szél.

4. *Gvadalupe* egy az *Antilli* szigetek közül Amérikában, *Martiniquetól* mintegy 30 mélföldnire fekszik. Minden Frantzia szigetek közt a leg szebb és leg nagyobb, imitt amott magas hegyei vagynak, ezek közt leg nevezetesebb az egy nevezett *Büdöskö* hegy, mellynek tetejéről

minden körül belől fekvő szigeteket ki lehet látni. Igen tiszta és egészséges levegő ege vagyon, nád-méz, pamok, indigó, dohány, riskása, kaffé és *Copajva* fa, mellyből az igen hasznos *Copajva* balsam szokott készítettetni, bőven terem síkos földgyein. Fő és erős városának *Basse-terre* a' neve. Az 1759-dik esztendőbeli háborúban elvették ezt a' szigetet az Anglusok; hanem az 1763-ik esztendőben szerzett békességben ismét visszaadták azt a' Frantziáknak. Múlt Juliusban ezt is el akarta az Anglus admirál *Gardiner* foglalni, hanem nem bődöglhatott fel tételében.

5. *Desirade*, vagy *Desirada*-szigete déli Amérikában, nem nagy ugyan, de felettébb termékeny, kiváltképen a' nád mézre, és pamokra nézve, mellynél jobb sohol sem terem.

(IV.) 14. lap.

A' Római Szentséges Pápa kettős méltósággal vagyon fel ruháztatva; mint égyházi személy, a' Római Catholica Anyaszentegyház fejének, és fő kormányozójának lenni tartatik; mint világi személy pedig, süghetetlen fejedelem a' Sz. Péter örökségéhez tartozó tartományokban. Következésképen kettős hatalma is vagyon, u. m. égyházi és világi. Égyházi hatalmáról itten semmi szónk nintsen, hanem tsak világi hatalmáról.

Mint világi, másoktól tellyességgel nem függő szabados fejedelem köteles, mind a' belső tsendességnek fenn tartására, mind jobbágyainak mások ellen való védelmezésére. Sem égyik, sem másik végét el nem érheti fegyveres embereknek segítségek nélkül; a' honnan, valamint más világi fejedelmeknek, úgy a' Római Sz. Pápanak is, vagynak zsóldban lévő seregei, még pedig, mind a' szárazon; mind a' vizen.

1. Szárazon való hadi ereie, békességnek idején 4500 emberre megyen, kik között 60 vasas,

60 könnyű lovas, 400 Helvetusokból álló katonák vagynak, és az úgy nevezetett *Lancie Spezzate*, a' kik a' Sz. Pápának testörző nemes vitézei szoktak lenni. Ezeken kívül vagyon 1200 gyalóg katonája, és egy 1000 főből álló Korsikai regemense. A' várbeli őrizetnek számok 1800 emberre megyen — 2000-re a' Bonóniai nationális őrizet. Utólyára vagyon még más féle nationális katonasága is, melly rész lzerént gyalog, rész szerént lovas, és *Militiót*-aknak nevezetnek. — Ezeknek fő kormányozójok, az úgy nevezetett *Commissario della armi*.

2. Tengeri hadi ereje egynéhány gályákból, és apróbb rangú hajókból áll, mellyek a' *Civita-Vechini* ki köto helyben szoktak tartózkodni, fő kormányozójok egy *Commissarius*, kinek vigyázására vagynak, a' Mihály Archangyal vára, 's az abban lévő őrizet, és a' tengerre fekvő városok, várak, kastélyok, és vigyázó tornyok is bizattatva.

Mind a' szárazon, mind a' tengeren lévő hadi erejének tartatása esztendőnként 200 ezer *Scudira*, az az, a' mi pénzünk lzerént 400 ezer forintra megyen.

(V.) 14. lap.

Mediolanum, (németül *Mayland*, olaszúl *Milano*) Olasz Országban abban a' részében fekvő szép, bő, és népes hertzege, melly a' 6-ik században ottan le telepedett Longobardusokról felső *Lombardiának* nevezetik. Ebben a' Lombardiában vagynak a' Piemonti (*Pedemontiumi*) és *Monferrati* hertzegegek is; alsó Lombardiában pedig *Párma*, *Modena*, *Mantua*, *Ferrara*, *Bononia*, *Padua*, *Vicenza*, *Verona*, *Brescia*, *Cremona*, és *Bergamo*, az ezekhez tartozó földekkel egyetemben. A' Longobardusoknak, a' 9-ik században Olasz Országból lett ki hajtatasok után, mind a' két Lombardia, vagy Longobardia, a' Német Birodalombeli Császároknak feudumáva,

az az, olyan tartománynyá tétettetett, a' melly tartozott hívségekre meg esküdni. A' 14-dik században a' *Visconti*, ennek ki halása után pedig a' *Sforzia* hertzege házáknak adattatott örökségül. Ez is el fogyván, az Austriai házból származott Spanyol királyok birtak, és mindenkor Gubernátorok, avagy fő kormányozók által igazgatták, a' kik, hanemha újobban meg erősítettek méltóságokban, három ezteendőnél tovább nem birhatták. II. *Károly* Spanyol királynak 1700-ik ezteendőben történt halála után, valamint más Spanyol tartományokat, úgy ezen *Mediolanumi* hertzege is magának tulajdonította XIV. *Lajos* Fr. királynak unokája, *Filip* Andegaviai hertzeg, mellyet mindazáltal kéntelen volt a' *Turini* sferentsés ütököt után 1707-ik ezteendőben I. *József* Császárnak egészlen által engedni. Ettől az időtől fogva, egészlen 1733-ik ezteendőben annak tsendes birtokában volt az Austriai ház, hanem ekkor, nem annyira magának *Filip* Spanyol királynak, mint inkább uralkodni szerető második feleségének *Ersébetnek* ingerléséből frigyot kötöttek egymás közt a' Frantzia, Spanyol, és Szárdinai királyok VI. *Károly* Császár ellen, mellynek egyéb következése nem volt, hanem hogy a' Szárdinai királynak 1733-dik ezteendőben szerzetett békességben a' *Tortonese* és *Novaresa* tartományok engedtettenek. VI. *Károly* Császárnak halála után, ismét hadat indítottanak a' Spanyol, Frantzia és Szárdinai királyok az Austriai ház ellen, mellyben ismét eggynehány tartományokat nyert a' Szárdinai király, úgy hogy már most két ura vagyon felső Lombardiának, u. m. a' Fels. Austriai ház, és a' Szárdinai király, de sokkal többet bir az elsőbb az utólsóbnál. Az Austriai Lombardia lakosinak száma réá megy 1 millióra. Mostani Generalis Gubernátorja, avagy fő kormányozója, és helytartó fejedelme *Ferdinánd* Austriai fő hertzeg b. e. *Mária Theresia* nak fia.

A' *Mediolanumi* hertzegegnék fő városa, *Moyland*, az az, *Mediolanum*, mellyet *Olasz Or.*

fzágnak a' leg szebb, leg nagyobb, leg népesebb és leg pallérozottabb városai közzé lehet szám-
 lálni. Kerülete harmadfél német mérföldre, la-
 kosainak száma pedig 132 ezer főre megyen. —
 Ennek nevezetes épületei: 1. Az Érseki cathed-
 ralis templom, mellynek első fundamentumát *Vis-*
conti János Galeatus herczeg vetette meg 1336 ik
 esztendőben, és noha azóltától fogva mindenkor
 építetik; még sem mehetett annak külső és belső
 ékessége végbe. A' kik ott jártak, azt mondják
 felőle, hogy ennél szebb, és mesterségesebben
 épült templomot még csak képzelni sem lehet,
 nagyságára nézve sem alább való a' Sz. Péter
 templománál Rómában. — 2. A' Sz. *Ambrus*
Collegioma, a' városnak közepén, mellyben 16
 közönséges Tanítók vagynak, és ingyen taníttják
 a' tanuló ifjúságot. — 3. Az ezen Collegiom-
 ban lévő *Bibliotheca*, avagy könyvtárház, melly-
 ben 60 ezer nyomtatott, és 15 ezer írott köny-
 vek találtnak. Ide tartoznak a' ritka festett ké-
 peknek, és régi pénzeknek cabinétumai is, mely-
 lyeket három *Borromei* házból származott Kar-
 dinálok építtetnek, és gyűjtöttek öszve. — 4.
 A' kis Papoknak Semináriuma. — 5. Mária The-
 résia által 1766 esztend. építtetett, s nevét viselő
 Universitas. — 6. A' nagy ispotály. — 7. A'
 Sz. Pál renden lévő szerzeteseknek klastroma. —
 8. A' város háza, és az az előtt álló II *Filip*
 Spanyol királynak statuája, avagy emlékeztető
 oszlopa. — 9. Az 1769 dik esztendőtől fogva
 igen fel ékesítetett Gubernátor lakó palotája. —
 10. Az építő mesterségnek, kép faragásnak, és
 a' gazdaságnak tanulására építtetett költséges épü-
 letek s. a. t.

(VI.) 20. lap.

Ez a' szám akaratom ellen ki maradt, azért
 méltó leszen ki pótolni, annyival inkább, mivel
 a' Svécziái constitutiónak értésére, nemcsak hasz-
 nos, hanem egyszersmind szükséges is a' Svécziái
 kormány széknek ismerete. Svéczia igazgatásá-

nak formája monarchico-aristocratico-democratica, a' hol a' királlyal egyetemben a' nemesek, papok, polgárok, és parasztok is részesülnek az igazgatásnak formájában. Az Országnek constitutioja szerént, minden harmadik éftendőben Ország-gyűlése vagyon Stockholmban, vagy ha fontos környűl állások kívánnyák, másutt is. Az illetén Ország-gyűllésére, minden nemes familiából egy jelenik meg; a' papság közzül, a' püspökök és Superintendensek, minden városból, a' polgárok részéről egy avagy két küldött; a' parasztok részétől, minden kerületből egy arra választatott személy. Az ezekből álló Ország-Gyűllése hasonló az Angliai Parlamentomhoz, és egy Rend a' másiknak meg égyezése nélkül sem új törvényt nem tsinálhat, sem a' régit el nem törölheti, sem az adót nem szaporithattya s. a. t.

A' Svéciai ministerium, melly ottan Svéciai Tanátsnak (Sveccicus Senatusnak) nevezetik 16 személyből álló collegium, kiknek, egynek egynek 12 ezer tallér, az az, 18 ezer forintból álló éftendei fizetések vagyon. Valamint méltóságok igen nagy, úgy kötelességek is nem kevés. Rangjokra és méltóságokra nézve, mingyárt a' király után valók, és hasonlók az Angliai Pairekhez, és hertzegekhez. Egy familiából egyszermind kétónél több ezen Tanátsban nem lehet, és ha egygyik vagy másik közülök vagy meg hal, vagy vénsége, avagy más környűl állásai miatt hivataljának folytatására alkalmatlan lejeud, akkor a' három első tanátsbeli úr, három személyt candidál, mellyek közül, szabad tétzése szerént egygyet választ a' király. Erre a' Tanátsra vagyon az Országnek kormánya bizattatva, és valamint e' nélkül a' király, úgy a' király hire nélkül semmit sem mivelhet ez a' Tanáts. A' királynak jelen nem létekor pedig, vagy annak betegségek, vagy halála után égyedül ettől függ a' közönséges dolgoknak igazgatása. Ebben a' Tanátsban a' voksoknak többsége szerént határozatnak meg a' dolgok, és végezések, mellyeket köteles a' király önnön keze alá írása által meg erősíteni,

úgy annyira, hogyha a' király ezen Tanáts által tett végzéseket jóvá hagyni nem akarná: hatalmában vagyon a' Tanátsnak, azokat a' király petsétével meg erősíteni, és az Országba ki küldeni. És így, ha az egész Tanáts, avagy csak ennek nagyobb része, a' voksoknak többsége szerint valamit el végez, a' király akarattya ellen is tökéletességre viheti, mellyről sok példákat lehet az úgy nevezett *Svéciai anecdotákban* találni. Ettől a' Tanátsból függ a' mások ellen való had indítás, másokkal való frigy kötés, békeség szerzés, az egyházi, polgári és hadi felsőbb tisztségeknek ki öltöztetése: úgy mindazáltal, hogy az ez által candidáltatott izemélyek közül mindenkor a' király szokott égygyet választani.

Mint hogy ez a' Tanáts az Ország fellyebb nevezett négy Rendjeinek biztosa: ahoz kepest köteles minden tselekedeteiről azoknak számolni, a' nemzetnek szabadságát, privilegiumait, és jussait mind másoknak, mind a' királynak invasiótól védelmezni, az uralkodó fejedelmet az Ország fundamentomos törvényeinek szoros meg tartására emlékeztetni s. a. t. Lásd *Eigentliche Staatsverfassung des Reichs Schweden*. It. *Nettelblatt de Forma Regiminis Regni Svecici*.

A' közönséges dolgoknak jobb és hasznosabb móddal leendő folytatásokra, 1789-dik esztendőben, három részre osztotta fel a' meg holt Svécziai király, III *Gustáv* ezen tanátsot; az *első* a' törvényes; a' *második* a' polgári dolgokat; a' *harmadik* pedig, a' kereskedésnek do gait folytatya és kormányozzá. A' mit ezek el végéznek a' meg erősítés végett, mindenkor a' király eleibe szokták terjeszteni, 's attól várni annak tökéletességre való menetelét. Épen most olvasom *Stockholmban* múlt Aug. 16-dik napján költ levélből, hogy minekutánna az ifjú király IV *Gustáv Adolf*, a' ki jövő Novembernek 1-ső napján leszen 15 esztendő, a' Régensnek, *Károly Südermanlandi* hertzegnek gondviselése alatt minden tartományait bé járta vólna, jövő Novemberben el fogja

közönségesek, titkosok, és magánosak szoktak lenni (*Publica, Secreta, et Semisecreta*). *Elsőször*: Közönséges Consistoriumoknak neveztetnek azok, a' mellyekben újj Kárdinálók tétettetnek, idegen fejedelmeknek követei el fogattatnak, és meghagattatnak a' Sz. Pápa által. Az ilyen consistoriumokban, minden betsületes embereknek szabad meg jelenni. — *Másodször*: a' titkos consistoriumokban, a' minéműek minden két hétben egyszer tartattatnak, senkinek sem szabad a' Kárdinálisokon kívül jelen lenni. Ezekben folynak a' Római Anyaszentégyházát, és a' Pápa birodalmát tárgyazó leg titkosabb dolgok. Ezekben tétettetnek Ersekek, Püspökök, Patriárkák, Prépostok, és Apátúrak. Ezekben osztogattatnak ki a' nevezetesebb püspököknek a' palástok. Ebben nyittatnak fel az új Kárdinálóknak szájaik. — *Harmadször*: a' magánosokban szoktak a' canonisálandó, az az, a' Szentek seregében bé iratatandó személyeknek dolgaik elő vétettetni. Ezekben forog fel a' Pápának más Európai fejedelmekkel támadott peres. a. t. Ezekben olvastatnak fel, és készitetnek ki a' *Bullák*, t. i. a' Pápának rendelései, végezései, és parantsolatlyai.

(XI.) 99. lap.

Az Angliai Parlamentom ismerete nélkül lehetetlen a' Hiberniai Parlamentomnak meg jobbitatását, és az Angliai parlamentomnak formájára lett tétetését meg tudni.

A' mi más Európai országokban *Országgyűlésének*, az Angliában Parlamentomnak neveztetik. Ennekelőtte minden országában Nagy Britanniának egygy Parlamentom vólt; más Angliában, más Scotziában, és más Hiberniában. Angliának és Scotziának 1706. ik elztendőben lett öszve szerkeztetése után, a' két parlamentom is öszve kaptsolatott, és azóllától fogva Nagy Britanniái parlamentomnak neveztetik a' két egybe szerkeztetett test. Ennek három nevezetes tagjai vagynak, u. m. a' király, a' felső és az alsó

parlamentom, (néhánykor felső és alsó háznak neveztetnek az historiákban), mindeniknek egy egy voksa vagyon, és e' három tagnak meg egygyezése nélkül semmit meg nem lehet határozni; ellenben a' mit ez a' három tag közönséges meg egygyezéssel el végez, és meg határoz, törvénynyé lévén, és parlament actájának nevezetik.

A' felső parlamentom áll két Űrsekből, 24 püspökből, a' fő nemességből, u. m. a' királyi hertzegekből, Grófokból, Vikontesekből, Bárókból, és 16 Scotziai Pairekből. Ezek az utolsók minden parlamentomkor szoktak választatni: A' felső parlamentomnak előülője vagy maga a' király, vagy a' kit a' király maga helyett rendel.

Az alsó parlamentom áll a' nemességnek, fő iskoláknak, városoknak, és mező városoknak képviselőikből; nem különben a' *Waleziai* hertzegeknak 24, és Scotiának 45 küldöttyeiből, mind öfve 563 tagokból, kik közönségesen *Knights*-eknek neveztetnek. Ennek az alsó parlamentomnak előülője *Sprecher*nek, az az szószóllónak nevezetik, a' parlamentom kezdetében választatik a' küldöttek között, még pedig mindenkor egy olly személy, a' kinek mind tudománya, mind a' haza törvényében való ismérte, és elegendő tapasztalása vagyon. Minekelőtte ennek a' parlamentomnak tagjai a' közönséges dolgoknak folytatásához fognának, tartoznak, az *Allegiance*, *Supremacy*, és *Test* esküvéseket le tenni. Az első által a' királyhoz való hűségre; a' második által az Angliai Ekklesia felsőségének meg ismérésére; a' harmadik által a' sz. misének tagadására; sőt 1702-ik éfztendőtotől fogva a' *Practendens*nek, az az, a' koronájától meg fosztatott, és az országból is ki űzetett II-ik *Jakab* király madékainak soha vissza nem vitetésekre is le kötelezik magokat. Az alsó parlamentomban tett végzéseknak semmi erejük nintsen, hogyha a' felső parlamentom, és a' király azokban meg nem egygyeznek, és így valami az alsó parlamentom-

tomban is elő fordul, elő kell annak a felső parlamentomban is fordulni. Így a felső parlamentom sem végezhet soha semmit is az alsó parlamentomnak hirtelre és megégyezése nélkül. Sőt annyiban még több hatalma van az alsó parlamentomnak, a mennyiben a *Money-Bill*, az az a pénz adásról való feltevés, ebben vétetődik elő, és a mit ez el végez, abban a felső parlamentom semmi változást nem tehet; p. o. midőn vagy a királynak magának, vagy az ország dolgainak, vagy a hadakozásnak folytatására szükséges a pénz, az alsó parlamentomtól függ annak ajánlása, vagy nem ajánlása.

A Nagy Britanniái parlamentomban nemcsak a közönséges jóra tölöző dolgok fordulnak elő, és határozatnak meg; hanem égszfersmind ez az a fő itilő szék, a mellyre más alsóbb itilő székekről van az apellata; ez az, a mellyben a régi törvények el törölhetnek, és újak hozattatnak. Az országnak fundamentos törvénye szerint minden harmadik esztendőben öszve kell a parlamentomnak gyűlteni. Az öszve gyűlésnek helyét a király szokta meg határozni, a tartományokhoz ki küldött regalisáiban, mellynek ez a zime van: *Per ipsum Regem et Concilium*: mindazáltal többnre a *Westminsteri* királyi palotában szokott tartatni. A felső parlamentom bírja minden maga tagjainak, az alsó parlamentom tagjainak, és mindazoknak, a kik valamely főben járó vétekekkel vádoltatnak az alsó parlamentom által. Az alsó parlamentom tagjainak szükség vagy született Brittusoknak, vagy Indigenáknak, az az, Britanniába fel vétetett idegeneknek, és idejekre nézve 21 esztendőn felül valóknak lenni, és az Angliai Ekklesiának szokása szerint, a szentséggel is élni.

Valamiképen a parlamentomnak öszve hívására, úgy annak *prorogatiójára*, az az, további halasztására; *adjournirozására*, az az ülésnek félben szakasztására; és el oszlatására is van hatalma. — A király *minorcunisége*, az az, törvényes időre való nem jutása alatt, a *Regni Pro-*

tector; távol lételében a' *Regni Custos* szokta a' királyi nevében a' parlamentomot ölzve hívni.

Valamint a' királynak magának, úgy minden felsőbb és alsóbb parlamentom tagjainak jussok vagyon magok fel tétéleiknek vagy szóval, vagy írásban való fel adásokra. — Az illy írásban fel adott fel tétel *Bill*-nek; és ha ennek tárgya magános dolog, *Privat-Bill*-nek; ha közönséges, *Public Bill*-nek; ha pedig pénz a' tárgya, *Moncy-Bill*-nek neveztetik. Lásd fellyebb az újj Magyar Kurir 1-ső darab. 34-ik 's több lapjait.

Ezekből ki tettzik, hogy a' Nagy Britanniai igazgatásnak formája, hogyha mindenkor a' fundamentomos törvények szerént folyna a' dolog a' parlamentomokban, más Európai birodalmak igazgatásának formáját felül haládná. Hanem darab időtől fogva nagyon nevedett a' királynak hatalma, és a' Ministeriumnak tekintete; melly miatt az egész nemzet két nagy politika részre hajlott; mellyek eleinte *Cavalliers* és *Rountheas*; azután *Abhorrents* és *Adressors*; tovább *Tories*, és *Wighs*; most pedig *Udvári*, vagy *Ministeriél Partey* és *Volkspartey*; sőt néhánykor *Corruption* és *Opposition*, avagy *Minority* névvel neveztetnek.

Valamiképpen a' vallásra és kereskedeésre; úgy a' polgári dolgokra nézve is nagy külömbség volt ennekelötte Anglia, Scotia, és Hibernia között. Első *Károly* királynak idejétől fogva, kinek uralkodása alatt, 1641-dik esztendőben eggy-néhány hónap alatt 200 ezer protestánsnál több ölettetett meg Hiberniában, mind vallásokra, mind polgári dolgaikra nézve, nagyon nyomattak az Hibernusok, és mint valamelly Provincia, tsak úgy gondoltatott hazájok. Ottan is volt ugyan mind felső, mind alsó parlamentom; de sem tekintetére, sem hatalmára, sem jussaira nézve nem lehetett hasonlítani az Angliai parlamentomhoz. — A' *Poydings* törvény szerént, sem egybe gyűlleni, sem valamelly tárgyról tanátskozni, nem volt annak addig szabad, valameddig a' királytól és az

Angliai parlamentomtól szabadságot nem nyertek. Az Angliai parlamentomban minden tagnak szabad maga fel teteleit fel adni; ellenben az Hiberniai parlamentomba semmit nem vólt szabad a' Dublini titkos Tanáts, és királyi ministerium hire nélkül mivelni. — Angliában a' király és két parlamentom hire 's meg égygyezése nélkül, sem a' régi törvényeket el törölni, sem újjakat hozni nem szabad; ellenben olyyan törvényeket szabott az Angliai király és parlamentom Hiberniának, a' mitsodás nékiek tettett. Az Angliai parlamentom gyűlésének ideje alatt, sem a' parlamentomnak tagjait magokat, sem azoknak tselédjeiket nem szabad meg fogni, bátor mit véttsenek is azok; ellenben a' Hiberniai parlamentomnak tagjait szabad vólt ha vétettek, minden rangjokra való tekintet nélkül fogságra vinni. Az Angliai Parlamentom tagjaiknak választások nem függ a' királytól; hanem a' felsőbb parlamentom tagjainak született jussok vagyon a' parlamentomra való meg jelenésre, az alsóbb parlamentomnak tagjai pedig a' tartományok, városok, mező városok lakosai által szoktak választatni. A' Hiberniai parlamentom tagjait ellenben maga a' király és a' ministerium választotta, és a' mikor tettett meg is fosztotta hivatalyaiktól. — Az Angliai parlamentomban az *Anti-ministerialis* rész sem a' király, sem a' ministerium tekintetének nem kedvez; hanem világosan ki mondja a' mi szívéen van, akár tessék a' királynak és ministeriumnak, akár nem: ellenben a' Hiberniai parlamentumban térdet fejet kellett a' király és ministerium parantsolatlyainak hajtani, és leg kissebbet sem lehetett mivelni, a' mi e' kettőt, vagy *mediate*, vagy *immediate* megsértette vólna. Az Angliai parlamentomban a' mit az alsó és felső ház el végez, igen ritkán változtatya azt meg a' király: a' mit pedig az Hiberniai parlamentom végzett, elsőben a' *Dublini* királyi titkos tanáts, annakutánna a' ministerium által végáztatott meg, és ha nem tettett, meg is változtatott. Éggy ízóval semmi egyéb nem vólt ennek-

előtte a' Hiberniai parlamentom, hanem az Angliai király, ministerium, és parlamentom végzéseinek, végre hajtója.

Hibernia lakosinak két harmad része catholicus, egy harmad része pedig protestáns keresztényekből áll; még is az 1641-ik esztendőbeli revolutiótól fogva, szüntelen nyomattattak az elsőbbség, sem fekvő jószágot venni, sem annakelőtte birt örökségeikről tettések szerént való rendelést tenni nem vólt nékiek szabad; sőt a' mi több, hogyha a' fiak között eggyik valamelyik által ment a' protestáns vallásra, e' lett testvéreinek kárával, minden atyai jószágának örökösévé. Hogyha valaki 5 forint sterlingnél felelyebbvett magának lovat, ha világosságra jött a' dolog, nemcsak el vesztette a' vett lovat, hanem ennekfelette meg is büntetett. — A' catholicus papnak egész Nagy Britanniában sz. misét szolgáltatni nem vólt szabad, ha mivelte, ki kellett orizágából bújdosni, és ha ismét oda vissza ment minden törvény nélkül fel akasztatott.

Illyen türhetetlenségnek lelke uralkodott N. Britanniában a' múlt századnak közepétől fogva, a' jelen való esztendeig, ebben derült fel az Hiberniai lakosoknak mind polgári, mind égyházi dolgaikra nézve régen ohajtott arany esztendejek. Későre ugyan, de tsak ugyan meg ismérte az Angliai parlamentom, hogy nintsen az emberi nemzetnek otsmányabb bélyege, és veszedelmesebb méteye a' vallásbeli gyűlölségnél, és türhetetlenségénél, és maga azt kívánta, hogy az Hiberniai lakosoknak nemcsak polgári dolgaikban, hanem vallásoknak gyakorlásokban is éppen olyan szabadság engedtesen, mint vagyon a' protestánsoknak. Tökéletességre is vitték azt, és már most olly hatalommal lévén a' Hiberniai parlamentom fel ruháztatva, mint az Angliai parlamentom, igen sok hafznos rendeléseket teszen hazájának közönséges javára.

Feljebb a' 95-dik lapon tettünk vala egy jegyzést a' Lengyel diétának mivóltáról. Ottan el tévesztetvén a' szám, itten akarjuk a' fogyatkozást ki pótolni, és a' Lengyel diétának minéműségeiről beszélni; mellyek irásához mincelőtte hozzá fognánk, szükség a' Lengyel Statusokról beszélennünk. — Két részre osztattatik fel a' Lengyel Status, úgy mint a' Senatorokra és nemességre.

1. Senátoroknak nevezetnek az Érsekek, Püspökök, Wojvodák, Castellanusok, és égynehány fő tiszviselők, kik közönségesen *Statis Ministereknek* nevezetnek, u. m. a' Lengyel Országi korona Marsal, a' Litvániai nagy Marsal, a' Lengyel Országi korona fő és all Cancellarius, a' Litvániai fő és all Cancellarius, a' Lengyel Országi tármester, a' Litvániai tármester, a' Lengyel Országi fő udvarnok-mester, és a' Litvániai fő udvarnok mester.

2. A' Lengyel nemességen értetnek égyenesen a' királytól függő nemesek, a' kik nem Senátorok. Amazok t. i. a' Senátorok mindnyájan, vagy személy szerént, vagy kép-viselőik által, szoktak az ország gyűlésén meg jelenni; ezek pedig t. i. a' nemesek minden Palatinatusban, vagy Wajvodatusban (igy nevezetnek Lengyel Országban a' kerületek) a' voksoknak többsége szerént választanak magok közzül küldötteket, avagy képviselőket, a' kik *Terrestris Nunciusednek* nevezetnek, és ezeknek, valameddig a' diéta tart, mindenkor fizetések jár az őket küldő Wajvodatusoktól. És így, semmi nem egyebb a' Lengyel diéta, hanem a' Lengyel Sénátorokból és Wajdaságoknak küldöttyeiből álló gyűlés.

A' Lengyel Országi diéta vagy rendes, vagy rendkívül való, vagy olyan, a' melly *sub inter Regno*, az az, a' melly a' meg holt király és a' választatandó király közt való időben tartatik,

1. A' rendes Ország Gyűlést kilentz héttel előtte szokta a' király az úgy nevezett *Universalia* által öfzve gyűjteni, minekutánna már annak előtte vagy személlyesen, vagy circularis levelei által értekezett volna a' Senátoroktól az Ország gyűlésében elő vétetendő tárgyakkal: Hajdan a' királynak tettésétől függött az Ország Gyűlése helyének meg határoztatása, és ideje; a' későbbi időkben mind a' kettő törvény által határoztatott meg, melly szerént, minden harmadik ezstendőben szükség Ország Gyűlést tartani, egymás után kétszer *Warsóviában*, harmadszor pedig *Grodzoban* a' Litvániai hertzezségnek égyyik várossában, mellynek oka e' vala, mivel ennek előtte két fő részei válának a' Lengyel birodalomnak, u. m. tulajdonképpen Lengyel Ország, és a' Litvániai nagy hertzezség, a' melly 1569 ik ezstendőben öfzve kaptsolatott az elsőbbel. A' törvény szerént 6 hétnél tovább nem tarthat a' Lengyel diéta, ki vétén az olyan történeteket és környül állásokat, a' mellyek miatt szükség a' Gyűlésnek tovább tartani, a' miképpen a' jelenvaló *Grodnoi* Gyűlés már egynéhány hónapoktól fogva tart. Rendesen, *Szent Mihály* nap után való hétfőn kezdődik az Ország Gyűlése, rendkívül pedig a' mikor az idő és a' környül állások kívánnyák. Két kamarára vagyon ez a' gyűlés fel osztatva, u. m. a' Senátorok és a' Nunciások kamarájára. Ennekelőtte leg inkább a' Senátorok keze között vólt a' *Legislatoria Potestas*, az az, a' törvény tévő hatalom; hanem az 1791. ezstendőben készitetett constitutio szerént nagyobb hatalma lett volna a' Nunciásoknak, mint a' Senátoroknak. Ő töllök függött volna a' régi törvényeknek el töröltetése, és az újjaknak szerzése, a' közönséges adónak öregbitése, vagy kissebbítése, a' nemesítés, a' rendkívül való érdemeknek meg jutalmaztatása, a' pénznek meg változtatása, az ország költségeinek jóvá hagyása, hadakozás, békesség, frigy kötés, kereskedésbeli égyyesség, s. a. t. — Mivel a' Nunciások a' Wajdaságokban lakó

lakó nemeseknek képeiket viselték, mindeniknek jussa volt a' *liberum veto*, az az, az eilenmondásra, mellyet ekként szoktanak ki fejezni: *Nie pozwalam*, az az, *mog nem engedem*. A' Warsóviai új constitutió, a' melly t. i. a' Targovitzii confoederatió által semmivé tétetett, minden *liberum veto*, 's minden confoederationalis gyűlést el töröltt. E' miatt a' *liberum veto* miatt ritka ország gyűlése mehetett tökéletességre, égyetlen egy nunciussnak *vetoja*, akár közepén, akár végén a' gyűlésnek, elegendő volt annak el oltatására, és ha az az egy a' gyűlés helyét odahagyta, kéntelenek vóltanak a' többiek is onnan elmenni, 's el kezdett munkáikat félbe szakasztani.

2. Rendkívül való Ország gyűlés volt a' Lengyeleknél az, a' melly a' törvény által meghatározott időn kívül tartatott, a' királynak és Senátoroknak meg égyezésekből. Az illyetén rendkívül való Ország gyűlései abban különböztenek a' rendesektől, hogy ezek rövidebb ideig tartottak amazoknál, t. i. két, három, négy, 's leg fellyebb hat hétig, és sem nem kezdődtek, sem nem végződtek ollyatén tzeremoniákkal, mint az elsőbkek. Egyébkor nem is lehetett illyetén rendkívül való gyűléseket tartani, hanem, az 1726 esztendőben hozatott törvény szerént, az igen szoros környűlállások közt.

Mind a' rendes, mind a' rendkívül való Ország gyűléseit megelőzik a' tartománybeli gyűlések, t. i. a' Vajdaságokban, és szabad tartományokban lakó nemeseknek öszve gyűlések, a' mellyekben azokról a' tárgyakraól szoktak tanátskozni, a' mellyek az Ország gyűléseiben elő vétettének, és az illyen gyűlésekben adnak a' nunciussoknak instructiót, az az, oktatást, miként visellyék magokat az Ország gyűlésén, 's miről tractállyanak a' többi követekkel. Sőt az Ország gyűléseinek végzések után is tartattanak illyen tartománybeli gyűlések, a' mellyekben szót kell a' nunciussoknak adni a' reájok bizatott tárgyakraól szerentsés, avagy szerentsétlen végbe

vitelekről, 's arról, mi végeztetett légyen el Ország gyűléseiben. Az illetén gyűlések *relationalis* gyűléseknek nevezetnek Lengyel Országban.

Minckelötte széllyel ofzlanának a' Senátorok az Ország gyűléséről, ölfve szokta őket a' király hívni, 's velek éggütt tanátskozni. Az illetén gyűlés *Senatus Consiliumnak* nevezetik nállok, és a' király előlése alatt szokott tartatni a' Senátoroknak palotájában. Hogyha szerentséssen megyen végbe az Ország gyűlése, akkor a' *Senatus Consiliumban* az Ország gyűléseinek végezéseiről, a' szomfzéd hatalmasságokkal való szövetségről, harmoniáról, hozzájuk követeknek küldéséről, a' közönséges épületeknek fenn tartásokról, meg építetésekről, 's több ezekhez hasonló tárgyakról, vagyon a' trakta. Hogyha pedig szerentsétlenül ment végbe az Ország gyűlése, az az, hogyha vagy a' Senátoroknak, vagy a' nunciuskoknak ellenmondások miatt, minden vég nélkül kellett el ofzlan, ilyenkor arról tanátskozik a' király a' *Senatus Consiliumban*, el kell évárni a' rendes Ország gyűlését, vagy pedig rendkívül valót kellett tartani? 's miként 's minémű eszköök által kellessék az alatt is a' közönséges tsendességet fenn tartani?

3. Harmadik Lengyel Orzági gyűlésnek neve, az *interregnum* alatt tartatni szokott közönséges gyűlés, mellynek égyedül az uralkodott király halála után vagyon helye. Az ilyen gyűlés el kerülhetetlenül szükséges Lengyel Országban, a' hol nem születik, hanem válafztatik a' király, és már ilyenkor nintsen tekintet a' törvény által meg határozottatott időre; hanem mihelyt meghal a' király, mingyárt készületek tétetnek az *interregnum*-alatt tartatni szokott közönséges gyűlésre. Az *Interregnum* alatt, a' *Gaésnai* Érsek és Lengyel Primás, vagy ha e' nem vólna, a' *Kujáviai* Püspök az Orzágnak fő kormányozója. Az ő kötelességében áll Ország gyűlést hirdetni, az oda fel gyülekezett Senátoroknak, 's Nunciusk-

nak a' király halálát ki jelenteni, a' gyűlésekben elő ülni, a' fontos történetekről jelentést tenni, egygy szóval, mind azt, a' mit a' nemzetnek boldogsága kíván, végbe vinni.

A' király halála után tartatni szokott első közönséges gyűlés *Convocationalis Diétának* nevezetik, és ez hasonló a' rendes gyűlésekhez, 's egyedül abban különbözik amazoktól, hogy nem a' király, hanem a' Lengyel Országi Primás az elő-ülő. Ezen *convocationalis diétán* határoztatik meg a' király választatásának ideje 's helye, és mind az, a' mi annak tökéletes végbe vitelére meg kívántatik. Az illetén diétáknak, végzései *Capturáknak*, avagy *Confederatióknak* neveztetnek, és mind a' Senátoroknak, mind a' diétalis Marsalnak, mind a' nunciusoknak kezek alá írásaikkal meg erősítetnek.

A' *convocationalis diéta*, és királyi választásra rendeltetett gyűlés közt lévő idő, nem lévén szorossan meg határoztatva, a' körülállásokhoz képest, hol hosszabb, hol rövidebb; inkább hosszúnak, mint rövidnek kelletik lenni, hogy az alatt a' tartománybeli diétáknak ölzve gyűlésekre, és a' nunciusoknak informáltatásokra elegendő idejek lehessen.

A' királyi választásra rendeltetett diéta, *Warsóvidhoz* közel, *Wola* nevű helység alatt, a' *Vistula* folyó viz partján szokott tartatni, mellyen a' Senátorok és nemések választják a' királyt; és így nemcsak arra vagyon a' Lengyel nemességnek jussa, hogy az ilyen Ország gyűléseire nunciusokat küldhessen, hanem ki ki személy szerint is meg jelenhet azokon, a' melly szokás *Henrik* király választatásának alkalmatosságával állott fel, 's azóltától fogva mindenkor gyakorlásban maradt. Az ilyen gyűlés mezőn szokott tartatni, mellynek helyét a' korona Generál Kvártélymestere jegyzi ki, és sántzal 's töltéssel véteti körül, mellyen három kapu hagyattatik, egy *napkeletre*, Nagy Lengyel Ország; másik *délre* Kis

Lengyel Ország; harmadik *napnyugotra* Litvániának számára. Az a' hely, a' hol a' Senátorok ülnek, deszkákkal vagyon bé fedve, 's ponyvával környül véve, 's Lengyelül *Szopa*-nak nevezetik. Ezen kivül ülnek a' Nunciusok, és a' helye *Kola*-nak hívják. A' sántzon és töltésen kívül vagynak a' nunciusoknak sátorjaik a' Vajdaságok szerént. Itten vagynak azok a' nemesek is, a' kik személyesen szoktak a' gyűlésen meg jelenni, kiknek sem a' *Szopába*, sem a' *Kolába* nem szabad bé menni, hanem tsak a' sántzon kívül halgatni amazoknak befzédjeiket, tanátskozásait, és végzéseiket.

Azon nap, mellyen az ilyen választó gyűlés el kezdodik, vagy a' *Római* udvar követe, vagy a' *Gnesnai* Érsek misét mond *Warsóviában*, a' Sz. János templomában, egy püspök pedig prédikál. Ennek végbe menetele után ki mennek a' Senátorok, nunciusok, és nemesek a' gyűlés helyére, holott leg elsöben is Marsalt választ magának a' nemesség, 's esküvéssel le kötelezi arra, hogy ő a' választásnak aktáit nem másnak, hanem egyedül annak fogja ki adni, a' ki egyenlő akarattal választatik a' királyságra. Ő, és a' nunciusok bé menvén a' *Szopába* a' Senátorokhoz, elsöben is a' király választásáról való plánumot, az exorbitantiákat, (igy nevezetnek Lengyel Országban a' gravamenek, az az, olytátan panaszok, mellyek a' törvényeknek megsrontása által okozottnak), és a' gyűlésnek bátorságára szükséges elközöket említi meg az előülő, t. i. a' *Gnesnai* Érsek; annakutánna azok az idegen követek botsáttatnak bé a' gyűlésbe, 's halgattatnak meg, a' kik által a' királyságra vágyakodó fejedelmek magokat a' Lengyel nemzetnek szokták ajánlani. Ezeknek neveiket is ki jelenti a' Primás, hogy igy tudhassa a' nemesség, kik vágyakodjanak a' Lengyel királyságra, 's ki légyen közzülök arra leg méltóbb. — Gyakorta egy, két, 's több hetek is el folynak, míg emennek, vagy amannak való választásában a' Se-

nátorok, nunciosok, és felgyülekezett nemesek meg égyeznének. A' vokok öszve szedetésének meg határozott napján a' *Koldba* mennek a' Senátorok és nunciosok, a' felgyülekezett nemesek pedig a' Vajdaságoknak rendeltetett tábor helyen várják a' vokok adásának idejét. Az Ország Primássa közönséges orátiót tart a' *Koldban*, mellyben a' Lengyel koronára vágyakodó fejedelmek' neveiknek fel olvasása után, arra kéri a' jelenvaló rendeket, hogy egy olly fejedelmet válasszanak királyúl, a' kihez leg nagyobb bizodalnok vagyon, a' ki a' nemzetnek jussait, privilegiumait, és praerogativáit fenn fogja tartani és védelmezni, az után le térdepelvén, a' jelenvalókkal, a' *Jövel Sz. Lélek Ur Isten* éneket el mondja, 's békességes türéssel el várja a' királyi választásnak végbe menetelét. A' Senátorok és nunciosok ki menvén a' *Szopából* és *Koldából* a' nemességhez, ki ki azt ajánlja leg inkább hazafiának, a' ki néki leg inkább tettzik. Ellenben a' Primás és a' diétalis marsal a' *Koldban* maradnak, 's ott várják a' nemességnek maga meg határozását. A' vokokat a' Marsal szedi bé, mellyek ha egy formák, lóra ülven a' Primás, körös körül lovagol a' *Koldban*, 's fel szóval háromszor meg tudakozza a' környülállókat, ha egy szível lélekkel választották é a' királyt, avagy nem? Hogyha senki is ellene nem mond a' választott fejedelemnek, ki kiáltya a' királyt, ugyan azt mivelik a' Lengyel Országi, és Litvániai marsalok is, melly ki kiáltást a' korona fő marsal a' *Kolának* kapui előtt meg kettőzteni. — Tartasuk meg, hogy noha a' Lengyel királyok választásokra, az Országnak közönséges törvénye szerént, közönséges meg égyezés kívántassék: mindazáltal ritkán történt, hogy minden jelenvalók egy akarattal lettenek volna; 1575-dik esztendőben egy rész *Bátory Istvánt*, más rész II *Maximilián R. Császárt*; 1587-dikben sokan III *Zsigmondot*, sokan *Maximilián* fő hertzeget; 1697-dikben némelylek *Conty* Frantzia hertzeget, mások *Lestyinszki Stanislót*, többen II *August*

Saxóniai választó fejedelmet; 1733-dikban ismét némellyek *Stanislót*, de sokkal többen III *August* Saxóniai V. Fejedelmet választották királynak. A' mostan uralkodó királynak *Stanisló August-nak* választásakor, leg nehezebb fontot vetett az Orosz Császárné a' mérő serpenyőben. A' király választásának végbe menetele után ismét a' Varsóviai Szent János templamába mennek bé a' gyűlésre fel sereglett személyek, holott a' Sz. *Amòrus* énekének el éneklése által zárják bé a' királyi választást. Ez után fel tétetnek a' választásnak aktái, mellyekre kötelesek a' választatott királynak biztosai és követei meg esküdni — hogyhn pedig maga is jelen vagyon a' választatott király, maga szokta ezen kötelességet végbe vinni; 's ezen szempillantástól fogva, a' koronázásnak végbe menetelég, Lengyel Ország választatott királyának nevezi magát.

Ezen eddig említett három rendbeli Lengyel diétának a' tsendes és békességes időkben nagyon helye. Ellenben, hogyha hasonlós támad az Országban, más szövetségek és egybe gyűlések által szokták azt le tsendesíteni, a' melly gyűlések *Confoederatióknak* szoktak neveztetni, mellyeket, vagy minden Országban, vagy néhány Vajdaságok, vagy néhány nemesek; vagy a' király halála után, vagy még annak életében, vagy ő érette, vagy ellene szoktak mivelni. Az illyetén *Confoederatióknak*, minden confoederata személyek alá szokták neveiket írni, 's arra meg is esküdni; sőt valamint az Ország gyűléseibed, úgy ezekben is Marsalt választanak magoknak. Hogyha interregnum alatt, az az, a' király halála után esik az illyen confoederatió, attól függ a' Haza dolgainak igazgatása, a' tsinál törvényt, az indit háborút, a' szerez békességet, úgy mindazáltal, hogy minden confoederatusoknak meg kell azokban égyezni. Gyakorta meg történik, hogy égyik Vajdaság a' másik ellen, vagy pedig a' király és Senátorok ellen is confoederatiók szereztetnek. Illyetén confoederatiók vóltanak

1768 esztendőben a' *Bári*, 1791-dikben pedig a' *Targovitz*; az elsőbb a' királynak személye, az második pedig az egész *Warsóviai* gyűllés ellen; és az ilyen conföderatiót *Rokosz*-nak nevezik a' Lengyelek nemzeti nyelveken. Hogyha az illetén conföderatusok el oszolnak, egynéhány személyből álló Tanácsra bizzák a' közönséges dolgoknak kormányát és folytatását, melly *Walna Kada*, az az, nagy Tanács nevet visel. Illyetén Tanács volt az, mellyet a' Targovitz Confoederatio fel állított, de a' melly a' Grodnói közönséges Gyűllés által el töröltetett. Lásd ezeket bővebben in *Dissertationibus Lengnichii de Polonorum Confederationibus*. Item: *Grundrifs der Staatsverfassung v. Pohlen*.

(XII. 334. lap.)

Venezia (Velence) felső Olasz Országának napnyugoti részében fekvő közönséges Társaság, melly annak anya és fő városától Velenczétől vette eredetét és nevezetét az ötödik században, mellynek eleinte egy *Tribunusa*, annakutána tiz kormányozói voltak. Mivel ezeknek egyenlenségek, 's egymással való perpatvaikodások miatt, sem a' belső, sem a' külső dolgok nem folytának úgy, a' mint a' közönséges társaságak java kívánta volna, 697-ik esztendőben egy *Dogét* avagy hertzeget választottanak magoknak a' lakosok, a' kitől függeni kellett a' tribunusoknak.

Elejenten a' *Dogék* alatt sem folytának úgy ezen köz társaságak dolgai, a' mint kellett volna, hanem hol egy, hol más tárgy miatt nagy zenebonák támadtak, mellyeknek hol magok a' *Dogék*, hol az alattok lévő tribunusok voltak indítói. Néhány *Dogék* királyi méltoságra vágyakodván, független fejedelmekké akarták magokat tenni, melly fel fuvalkodásokért életekkel fizetnek, mint p. o. *Marino Falliero* 1354-ik esztendőben.

A' *Velenzei* közönséges Társaságban való igazgatásnak formája *aristocratica*, az az, a' nemességtől függő, mellynek feje a' *Dogé*. A' legelső, 's leg nevezetesebb kormány szék a' *nagy Tanács* (*il Maggior Consilio, Gran Consilio*) mellynek egyedül a' régi *Velenzei* nemesek, a' kik t. i. meg mutathatták törvényes származásokat, a' 25-ik ezteudót el érték, és nem papok; tagjai — némellyek ifjabb korokban is fel vétetnek abba, vagy őseiknek érdemeikért, vagy pénz, vagy voks által. A' voks által való bé vétel *Barbala* napján, az az, *Karátson* havának 4 dik napján szokott meg esni minden ezteudóban, a' honnan az illetén tagjai a' nagy Tanácsnak *Barbariniknek* szoktak nevezetelni. Ennek az első, és fő kormány széknek nevezetesebb körelességei a' Közönséges Társaság törvényeinek fenn tartása, vagy ha a' környüllások úgy hozzák magokkal, azoknak meg újítások, meg jobbítások, tisztviselő személyeknek válfasztások, és minden felsőbb 's alsóbb hivataloknak ki osztások. — Rend szerént minden vasárnap öfzve szokott gyűlleni, akár legyen dolga, akár nem. Mind öfzve 2500 személyből áll.

A' *második* nevezetes kormány szék, azoknak a' nevezetes hazafiaknak a' gyülekezete, melly az *Európai* fejedelmi udvarok követeinek, a' *Generáloknak*, 's több felső rangú hadi tiszteknek *audienciát* ad, a' *Köz Társasághoz* küldetett leveleket és *instantiákat* bé veszi, a' *privilegiált* dolgokat, u. m. a' felsőbb rangú *éggyházi* személyeknek *jussaikat* 's *jövedelmeiket* meg itéli, a' vér szerént való *atyafiak* közt *támadott* pereket el igazítja, és minden dolgot a' maga illendő *forumára* útásit. — *Továbbá* jussa vagyon ezen gyülekezetnek a' *Pregadi* Tanácsnak öfzve hívására, és az által hozatott *végzéseknél* végre való *hajtásokra* is. Ennek a' Gyülekezetnek tagjai a' *Dogé*, 6 *Consiglieri*, 3 *küldött* a' *criminalis* kamárától, a' kik minden két hónapban meg változtattnak;

6 Savi grandik, az az, fő Status ministerek, a' Pregadi Gyülekezetből, 5 Savik di terra firma, és 5 Savik degli ordini.

A' harmadik nevezetes kormány szék, az úgy nevezett Pregadi, mely 120 Velencei nemesből áll, és azért nevezték Pregadinak, mivel ennekelőtte csak a' readkívül való történetekben gyűllött öszve, a' midőn voksok körettek a' nevezetesebb lakosoktól, a' kik t. i. abba bé hivatattak. Ez a' kormány szék, avagy Tanács, minden héten kéttzer, u. m. Szeredán és Szombatón szokott gyűllést tartani. Ez indit mások ellen hadat, e' tsinál békességet, szerez szövetséget, választ fő hadi vezéreket, e' rendel és küld másuvá követeket, ez öregbiti, vagy kissebíti a' közönséges adót s. a. t. Ezen három fő gyülekezetekben mindenkor a' Consiglietto, az az, a' hét személyből u. m. a' Dógeből és 6 tanátsosaiból álló tanács az elő ülő, kiknek, minthogy ők a' közönséges Társaságnak képviselői Serenissima Signoria titulus adattatik.

A' Dógének belső tanátsosai (Consiglieri della Signoria, avagy di Sopra) azok a' melióságos személyek a' Velencei K. Társaságban, a' kikkel ő, 's ezeken kívül még három Capi di quaranta, az az, a' főben járó dolgoknak igazgatóival előre tanátskozni szokott azokról a' tárgyakról, mellyek a' nagy Tanácsban (gran consiglio) elő fordulnak. Ezek a' belső és titkos tanátsos urak ülnek minden collégiumokban elő, ők a' Dógé halála után, a' K. Társaságnak igazgatói, ők küldik ki minden polgári és hadi tilztekhez a' parantsolatokat, ők a' fő bírák, és kormányozok. Meg tartásra méltó dolog, hogy ezt a' méltóságot 8 hólnapnál tovább egy sem viselheti, az után az al Banco d' Abasso-ba, az az, az alsóbb székbe kell nékie ülni, melly annak jele, hogy az ő fő méltóságának ideje el múlt, 's más lépett helyére. Azon 8 hólnapok alatt mindenkor veres köntöst kell ezeknek a' személyeknek visel-

ni, úgy mindazáltal, hogyha az alatt közel való rokonaik között valamelyik meg hal, egy hólnapig gyászolhatnak, tovább nem. A' *Dóge* halála után, mind addig, míg más választatik, a' Sz *Márk* palotájában laknak s. a. t.

A' *Capidi Quarantak*, az az, a' főben járó dolgoknak igazgatói is igen nagy méltóságú személyek, excellentiás titulussal élnek, viola színű köntöst viselnek, és szorosan figyelmeznak mind a' *Dógenek*, mind belső tanátsosainak tselekedeteikre, 's végzéseikre, mellyek hogyha ellenkeznek a' K. Társaságnak törvényeivel és bódogságával, ellenek mondanak. Leg alább égynek mindenkor jelen kell lenni közölök a' tanátsban, és az ő jelen nem léteben, nemtsak semmit meg nem határozhatnak a' *Dóge*, és titkos tanátsosai, sőt még égyütt sem tanátskozhatnak. Ezeknek a' *Capidi Quarantáknak* hivatalyok két hólnapnál tovább nem tart, 's azoknak el telések után ismét mások választatnak helyettek.

A' *negyedik* kórmány szék, az úgy nevezett *Consiglio de Dieci*, az az, a' tiz személyből álló Tanáts, mellynek tagjai a' leg elsőb rangú, és égygyéssel semmi rokonságban nem lévő 10 nemesi familiákból választatnak a' fő Tanáts által, még pedig minden esztendőben. Ennek kötelessége, minden közönséges vétkekre, u. m. a' pártoskodásra, a' közönséges hivatalt viselőknak magok viseletekre, a' hamis pénzre, titkos gyilkosságra, 's több ezekhez hasonló gonofzságokra vigyázni. — Hetenként tsak égyyszer tart gyűlést, mellyben mindenkor meg jelenik a' *Doge* hat tanátsosaival égygyütt, és övé az elő ülés, hanem az ő jelen létele nélkül is telyes hatalma vagyon ezen tanátsnak, és ettől másuvá apellálni nem lehet. — Akár égygházi, akár világi személy legyen az, akár úr, akár szolga, akár hazafi, akár idegen, minden rangra és méltóságra való tekintet nélkül, tartozik annak engedelmeknek, 's magát alája vetni. Ennek

a' Tanátsnak leg nevezetesebb eszközlői az úgy neveztetett *Capi Diecik*, az az, *Status Inquisitorok*, kiknek ketteje a' *Consiglio de Dieci* tagjai közzül, még pedig mindenkor a' leg tekintetesebbek, az égygyik pedig a' *Dogé* titkos tanátsosai közzül választatik. Hogyha e' három égygyet ért, és jó hármóniában vagyon egymással; olly nagy hatalmok vagyon, hogy a' *Pregadi* kormány széknék hire nélkül is meg sinórozhatytyák, vagy a' vízbe fojthatyák a' *Dogét*. (E' szokott a' közönséges Társaság dolgait roszfízúl kormányozó *Dogének* büntetése lenni). Ennekfelette, minthogy a' *Dogé* palotájának külsai mindenkor kezekben vagyon, valamikor 's valamennyifzer nékiek tettik, akár nappal, akár éjjel, akár jelen legyen a' *Dogé*, akár nem, mindenkor szabadosan bé mehetnek abba. — Ellenben hogyha valamelly tárgyra nézve meg nem égygezhetnek egymással, a' tiz személyből álló *Collegiom*, avagy Tanáts eleibe vífzik a' dolgot. Semmi sem történhetik, sem magában Velenczében, sem annak tartományaiiban, a' mit bérben fogadott spionaik által ki nem tanúlnának. Ezek a' spionok vagy nyilvánvalók, az az, olyanok, a' kiket jól esmérnek ezek a' *Capi Diecik*, vagy titkosok, az az, olyanok, kik felől semmit nem tudnak; de azért hely adatik kémségeknék. — Az illy titkos spionok a' *Dogé* palotájának folyósóin lévő záros ládádba vetik bé azon papiroost, mellyre spionságokat fel jegyzték, és minthogy valamint a' nyilván való spionok, úgy ezek is jutalmat kívánnak fárattságaikért, a' ládába bé vetett papiroosból el szakasztanak egy darabkát, 's azt küldik bé a' *Capi Diecinek* a' jutalom végett. Mivel minden *Capi Diecinek* a' jutalom vagynak az illy ládákhöz, minden 24 órában égygyszer fel nyittyák azokat, ki szedik és el olvassák a' bé hányt czédulákat, 's azok szerént intézik dolgaikat. Maga a' *Consiglio de Dieci*, minden héiben égygyszer szokott öfzve gyülleni; ellenben a' *Capi Diecik*, annyifszor, a' mennyi-

szer a' szükség és környüállások kívánnyák. — Az egész Collegiumnak *Excelso* a' titulusa, 40 elztendön alól senki sem vétetik abba bé, 's akkor is úgy, ha fegyhetellen életüeknek lenni tapasztaltatik, és igen gazdag. — Már éggynéhányszor ki költ ellenek a' Velencei nemesség, 's keménnyen sürgette, ezen collegiomnak el töröltetését; de mivel nemtsak hasznosnak, hanem a' közönséges Társaságnak tsendességére és bátorságára nézve szükségesnek is lenni találatott, meg hagyatott előbbi állapottyában.

Ezekon a' polgári előjárókon kívül más három rendbeli előjárók is vagynak még Veneciában, u. m. a' törvényes dolgokat folytató collegiumok, avagy gyülekezetek, és *Quarantiáknak* neveztetnek, mivel mindenik 40 személyből áll. — Az első az *Uditori Novi*, az az, új ítélő szék, melly a' külső helyekről oda apellálatott pereket el intézi. — A' második és ő ítélő szék előtt a' Velencei alsóbb székekről oda vitetett dolgok folynak. — A' harmadik a' Status törvényeinek bé tellyesítésére visel gondot, 's azok szerint bünteti meg a' bünösöket. És így a' mi a' Veneciai nemességre nézve a' *Consiglio de Dieci*, épen az a' polgárookra és jobbágyokra nézve ez a' *Quarantia*. Ezeknek tagjai 8 hónapig vagynak egy *Quarantiában*, azoknak el telések után pedig éggynik *quarantiából* a' másikba vitetnek által, még pedig az új *quarantiából* az óba, vagy régibe, ebből az utóisobba, az az, a' *criminalis quarantia*ba.

Ezeknek a' kamaráknak fejek és igazgatójok a' nagy Kancellárius, és mindenkor a' *Cittadini originari*, az az, az elsőbb rangú, 's nevezetesebb polgárok közül választatik a' *Maggior Consiglio*, az az, a' nagy Tanács által, még pedig a' titoknokok között. Mivel hivataliyára nézve igen nagy ember, excellentiás titulussal él, és minden Velencei városbeli Senátorok és magistrátusok előtt vagyon a' rangja, ki vevén a' sz.

Márk fő tanácsosait, urait, és prókátorait, de csak hivatalyára nézve, mert azon kívül utánna vagyon a' nemességnek. Hivatalyára nézve minden tanács gyűlésekben meg jelenhet, minden irásokat meg olvashat, de égygyikben sins voksa. Ő a' közönséges Társaság petsét tartója, és a' titoknokoknak igazgatója, a' kik vele égygyütt a' polgároknak képviselői.

Három rendbeli titoknokok vagynak Veneciában. Az *első* rendbeliek az úgy nevezett *Secretari del Consiglio dei dieci*, az az, a' tíz személyből álló kórmány széknék titoknokjai, kik csak négyen vagynak. A' *másod* rendbeliek a' *Secretari del Pregadi*, az az, a' rendkívül való környűállásokban öfzve gyűlleni szokott Tanácsnak titoknokjai, kiknek számok 24 re megyen, arra valók, hogy a' köz társaságnak végezéseit, rendeléseit, és parantsolattyait el készítsék, és közzőlök válaftatnak a' külső fejedelmi udvaroknál lévő követeknek titoknokjaik is. A' *harmad* rendbeliek a' *Dogének* titoknokjai, kiknek számok nintsen meg határozva. Ezek is a' törvényes dolgokban foglalatoskodnak, u. m. a' contractusoknak, az az, a' szerződéseknek, instrumentalis leveleknek, 's több ezekhez hasonló dolgoknak ki készítéseiben, s. a. t.

Venecia városának polgári előjárói ezek: —
 1. Három *Avogadori*, az az, fő Fiscalisok, a' kik a' főben járó dolgoknak folytatásában foglalatoskodnak, a' nagy Tanácsnak, és *Pregadinak* minden gyűlléseikben jelen vagynak (leg alább égygynek mindenkor jelen kell lenni); és a' régi törvényekkel ellenkező rendeléseknek mindenkor ellene mondhatnak, 's végbe vihetik, hogy a' nékiek nem tettő dolog szorosabban meg vizsgál-tasson, melly tselekedetek *intrmitterenek* nevezetik. — 2. Három *Censori*, az az, politziára, t. i. a' jó rendre vigyázó előjárók, a' kik a' házi tolvajokra, és *Gondolierék*nek életekre (Gondolák-nak neveztetnek Veneciában azok az apró hajók,

hattyák leányaikat. Senki közzülök a' Venéziában tartózkodó Európai követekkel nem társalkodhatik, kemény büntetés alatt, még pedig nemcsak magok a' Venéziái nemesek, hanem még tselédgyeik sem. Továbbá senki is közzülök a' Status Inquisitoroknak hírek 's engedelmek nélkül, idegen országra tapasztalás végett nem möhet. — Utólyára, halálos véteknek tartatik más idegen fejedelmeknél akár polgári, akár hadi szolgálatot venni; hanem idegen országokban ingatlan jószágokat mindenkor birhatnak.

(XIII. 349. lap.)

A' Helvécziai szabad közönséges Társaság napkeletre Tyronssal, délre Medio animummal, Pedemontiummal, és Sabaudiával, napnyugorra pedig az úgy nevezett Frantzia kerülettel (Civitas Franciae, Franche Comte) határos. Majdan rélz szerént *Julius Caesar*, rélz szerént pedig *Augustus* Császárnak fő hadi vezére *Tiberius* által foglaltatott el, és vettetett a' Római Birodalom alá. Az ötödik században, egy részét az Allemannusok, más részét pedig a' Burgundusok foglalták el, mig olztán végtére egészten a' Frankusoknak birodalmokba eseit. A' Római Birodalomnak a' kegyes *Lajos* Császár két fia közt lett fel olztattásának alkalmatosságával *Lothariusnak*, ő utánna fiának *Károlynak* jutott Helvéczia, ennek halála után pedig, annak nagyobb részét a' Római, vagy inkább Német Birodalomhoz ragasztotta német *Lajos*. Mind ez, mind az ő utánna következett német Császárok alatt meg maradt a' mellett, egészlen I *Albert* Császárig, a' ki alatt el pártolván a' Német Birodalomtól Helvéczsiának három tartományai, u. m. az úgy nevezett Helvéczia, a' hol t. i. a' régi Helvétusoknak, kikről *Julius Caesarban* gyakorta emlekezet vagyon, maradékjai, *Uri* és *Sylvánia* (Untervalden), 13-dik Octob. 1307-dik éltendőben egymás közt szoros szövettséget

szövetséget kötöttek, 's különös szabad Társasággá tették magokat. Lassan lassan Helvéczsiának több tartományai is melléjük állottak, u. m. *Lucerna* 1332; *Tigurum* 1351; *Gláris* és *Zug* 1352; *Berna* 1353; *Friburg* és *Solothurum* 1481; *Basilia* és *Saffausia* 1501; *Appenzell* pedig 1513-ik esztendőben. Hollzas hadakozásaik és bajoskodásaik után, végtére az 1648 dik esztendőben esett *Vestfáliai* békeségben másoktól független, és szabad Statusoknak lenni ismértettek, 's azoltától fogva különös Statust tsinálnak Európában.

A' Helvécziai Köz. Társaságnak cantonnyai, avagy tartományai két rendbeliek, u. m. régi és új cantonok. Az *elsőbbekhez* tartoznak: *Helvézia*, *Uri*, *Sylvánia*, *Lucerna*, *Tigurum*, *Zug*, *Berna*, és *Gláris*, mivel ezek 125 esztendővel előbb égygyességre léptek a' többieknél. — A' másodrendbeliek között valók *Bázel*, *Freyburg*, *Solothurn*, *Saphausen*, és *Appenzell*. — Rangjokra, avagy elsőségekre nézve pedig, ekként következnek egymás után: *Tigurum*, *Berna*, *Lucern*, *Uri*, *Sweicz*, *Sylvánia*; *Zug*, *Gláris*, *Bázel*, *Freyburg*, *Solothurn*, *Saphausen* és *Appenzell*.

Az egész Helvécziai K. Társaság három rendre osztattatik fel, u. m. a' frigyos Cantonokra, avagy Környékekre, Jobbágyokra, és hozzá járútakra.

1. A' frigyos környékek, a' fellyebb fel jegyzett 13 Cantonok.

2. Jobbágyoknak neveztetnek azok a' helyek, a' mellyek néhány Cantonokat, és így nem az egész K. Társaságot uraiknak lenni ismériik. Ide tartoznak a' következő Praefecturák: — *Thurgau*, *Rheinthal*, *Sargans*, *Gaster*, *Uznach*, *Gams*, *Rapperschweil*, *Báden*, és a' *Bremgarteni*, *Mellingeni*, *Schwarzenburgi*, *Murteni*, *Grandsoni*, *Orbei*, *Bellenzi*, *Rivierai*, *Bollenzi*, *Lavisi*, *Luggurusi*, *Meynthali*, és *Mendrisi*, szabad tartományok; nem külömben két szabad Statusok,

u. m. az *Engelbergi* Apátúrság, és a' *Gerisau* falú, vagy inkább K. Társaság.

3. A' hozzá járultak két rendbeliek, vagy olyanok, a' kiknek szabad székek és vokok vagy on a' *Tágsatzungban* (igy neveztetnek Helvé-
cziában a' közönséges gyűlések), u. m. a' *St. Galleni* Apátúrság és város, és *Biel* városa; vagy olyanok, a' mellyek szövetségben és védelmezé-
sekben vagynak a' Cántonoknak, p. o. *Rhaetia*, avagy a' *Grisóknak* K. Társasága (*Graubündner-
land*); *Vallésia* (*Walliserland*); *Mühlhausen* vá-
rosa, *Neocomia* (*Neufchatel*); *Geneva* egész kör-
nyékével égyütt, és a' *Báseli* püspökségnek égy
része.

A' lakosok töbnire németek, vagynak mind-
azáltal számos Frantziák és Olaszok is köztök,
mind öszve reá mennek két millióra. Leg neve-
zetesebb erköltsi karakterek a' mértékletesség,
égyenes szivűség, hiveség, a' szabadtságnak szerete-
te, hazájokhoz való nagy hajlandóság, és különös
vitészég.

Helvéczia földének miveltetését, termésit,
egymás közt és másokkal való kereskedéseket,
a' mesterségeknak és tudományoknak gyakorol-
tatását, 's több ezekhez hasonló tárgyakat el
halgatván, égyedül igazgatásának formáját, fun-
damentomos törvényeit, fő hatalmát, titulását,
a' közönséges dolgoknak folytatását, jövedelmét,
hadi erejét, és más Statusokkal való politica re-
latióját fogom rövideden elő számlálni.

1. Igazgatásának formája égyátallyában *re-
publicána*, az az, közönséges Társasághoz illen-
dő, hanem nem minden Cántonokban, avagy vi-
dékekben egy forma. *Tigurumban* inkább *aris-
tocratica*, mint *democratica*. — A' fő kórmány
szék 212 személyből áll, u. m. a' Kis Tanátsnak
50 tagjaiból, a' *Konstafelzunft*nak 12 nemes, és 6
polgári tagjaiból (a), a' több 12 *Zunftok*nak, a-

(a.) A' *Tigurumi* polgárság 13 *zunftokra*, avagy

vagy czéheknek 144 tagjaiból, t. i. minden *Zunft*-ből 12 személy. Ezen nagy Tanátsnak jussai im' ezek: a.) A' közönséges adónak öregbitése, vagy kissebitése. — b.) Adás és vevés. — c.) Új polgároknak fel vétele. — d.) Követeknek más Európai udvarokhoz való küldetése. — e.) Polgármesternek, Tanátsosnak, 's tisztviseleknek, a' *Konstafelzunft* válafttatott tagjainak meg erősítése. — f.) Pénz veretése, és meg változtatása. g.) Had indítás, és békesség szerzés. A' mi ezen kívül elő fordul a' *Tigurumi* Cántonban, mind azt a' *Kis Tanáts* szokta végbe vinni. Ennek 9 tagjai vagynak, u. m. két polgármester, 4 *zunft*-mester, és két *Seckel* mester, az az, a' secularizáltatott klastrombeli jószágoknak fő gondviselői, 's ezeken kívül még hárman, a' kik belső tanátsosi titulussal élnek; mivel mindazokat a' tárgyakat, mellyek elő vétetnek a' nagy Tanátsban, ök hánnyák vetik meg először magok közt.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Berndban egészen *aristocratica* az igazgatásnak formája, és annak a' Tanátsnak kezében vagyon a' fő hatalom, a' melly ottan *Zweyhundertnek*, az az, 200-nak neveztetik, melly, ha egész számmal vagyon, 299 tagból áll.

A' *Lucerni* igazgatásnak formája is *aristocratica*, és minden dolgok a' fő Tanátsnak igazgatásától függenek, a' melly 36 személyből álló.

Uri igazgatásának formája *democratica*, és az egész néptől függ a' közönséges dolgoknak folytatása, melly Májusnak első vasárnapján szokta közönséges gyűlését tartani, mellyben minden 14 esztendőn felül való férfi lakosnak szabad meg

G 2

özdekre vagyon fel osztva, 's ezek közt a' leg első *Konstafelzunft*nak neveztetik.

jelenni. A' minden napi dolgokat a' 60 személyből álló tanács szokta folytatni.

Schweitz, avagy *Helvétzia* igazgatásának formája hasonlóképen *democratica*, és minden 16 ezrtendön felül való polgár meg jelenhet közönséges gyűléseiben. Hasonló igazgatás' formája vagyon *Untervaldban*, ezen külömbséggel, hogy ezen Cántonnak két részre lett osztattása után, a' polgárok gyülekezetének égyyike *Wilben*, másiká *Sarnenben* szokott ölzve gyűlleni, és minden 14 ezrtendön felül való lakost gyűlésébe bé botsátani.

Zug igazgatásának formája is *democratica*, és minden 16 ezrtendön felül való lakosnak jussa vagyon a' közönséges gyűlésben való meg jelenésre, sőt szava, vagy voksa is vagyon abban. Ennekfelette *Zug* városa, és a' Cántonnak minden quártélyá gyűlést szokott tartani. A' fő Tanács 40 tagból álló. Illyetén igazgatásnak formája vagyon a' *Glárisi* Cántonban is, és csak abban külömbözik amattól, hogy mivel két külömböző vallású lakosai vagynak, u. m. Reformátusok, és Catholicusok, a' közönséges gyűléseken kívül, mind a' két vallásúak különös gyűléseket is szoktak tartani, a' Reformátusok *Schwandenben*, a' Catholicusok pedig *Nafelshez* nem messze. A' közönséges tanácsban 63 személylyek ülnek, kik közt 45 Református, 15 pedig Catholicus.

A' *Báseli* Cánton igazgatásának formája élegyes, u. m. *aristocratica* és *democratica*, de inkább az elsőbb, mint az utolsóbb. A' fő hatalom az égyyesült nagy és kis Tanácsnak kezében vagyon. Az elsőbbnek, melly 216 személyből áll, két előülői vagynak, u. m. két polgár-mester, és két czéh-mester. Az utolsóbb 60 tanácsosokból, és mester-emberekből áll, a' kik a' 15 czéhékből szoktak választatni.

Freyburgnak constitutziója élegyes, az az, *aristocratico-democratica*, az az, nemesek és pol.

gári renden valók az igazgatók. Itten is a' nagy és kis Tanáts a' fő; az *elsőbbe*, és minden nevezetesebb hivatalokba égyedül azok a' 11 nemesi familiákból származtak vétettetnek bé, a' kik ottan, *per excellentiam* patriciusoknak neveztetnek, és ezek különböznek annyiban a' tsupa nemesektől, hogy ezek soha bé nem vétetődnek a' titkos Tanátsba.

*Solothurn*umban égyedül az *aristocraták* kezében vagyon a' fő hatalom, a' kik *kis és nagy Tanátsra* vagynak fel osztattatva. Az *elsőbb* két Praetorból, 15 öreg, és 22 ifjú tanátsosból áll, t. i. minden czéhből égyy öreg és égyy ifjú, és így a' 11 czéhből 35 tanátsos választatik. A' *kis és nagy Tanáts* öízve kapsoltatva, *die höchste Gewalt der Hundert*, az az, a' 100 személyből álló fő hatalomnak neveztetik.

Schafhausia igazgatásának formája is nem tisztá, hanem *aristocratico-democratica*, az az, a' nemeseké és polgároké. A' fő hatalom, a' 12 czének által választatott, és 60 tagból álló *nagy*, és 25 tagból álló *kis Tanáts* kezében vagyon. — Ellenben *Appenzell democratia*, az az, minden hatalom az *Appenzeli* polgárság markában vagyon, és minden 16 elztendőt felül haladott lakosnak széke's voksa vagyon a' közönséges gyűlésekben.

A' különb különb féle Cántonokhoz tartozó jobbágyok, olytén Praefectusók és hivatalosok által igazgattatnak, a' kiket önnön magok választanak magoknak. — A' Helvétusokhoz állott közönségekbe rész szerént *monarchica*, rész szerént *republicána* az igazgatásnak formája. — A' *St. Galli* Apátur R. Sz. Birodalombeli hertzeg, és így tulajdonosa az Apátúrságnak. *St. Gallen* városa igazgatásának formája *aristocratico-democratica*, igazgatói a' *nagy és kis Tanáts*, és három polgár-mester. A' *Báseli* Püspök maga Német Birodalombeli hertzeg, és az általa rendeltett igazgató *Meyernek* neveztetik. *Wallis* felső és alsó *Wallisra* osztattatik fel, az *elsőbb* va.

lóságos K. Társaság, és 7 tizedből áll; az utólsóbb az elsőnek jobbágya. *Mühlhausenben* democratica az igazgatásnak formája, és a' fő kormány szék a' kis és nagy Tanátsból áll. — *Neuchâtel* (Comitatus Neocomiensis), melly a' Prussiai királynak tulajdona, eggy fő kormányzó és Tanáts által igazgattatik, kiknek hatalmok a' nemesség, polgárság, és herizegi tífzség által nagyon meg-vagyon szorittatva. — *Genévában* nagyobb hatalma vagyon a' nemességnek, mint a' polgárságnak, a' fő hatalom 1782-dik elztendőtfől fogva a' nagy, közepső, és kis Tanátsnak kezében vagyon (az első 200, a' második 60, a' harmadik 25 személyből áll). A' városnak lakosi három rendbeliek, u. m. *Citoyens*, *Bourgeois*, és *Habitans*, ezek közt tsak az elsőbkek rélzésülnek az igazgatásban. *Báselnek* ugyan egygy része, szövetségben vagyon a' *Helvécziai* Cántonokkal, mindazáltal tsak ugyan az is urának lenni isméri a' *Báseli* püspököt, a' ki *Brontrútban* lakik.

2. A' *Helvécziai* K. Társaságnak fundamentos törvényei az éggymással való szoros szövetség, égyyet értés, éggymásnak segítsége, és védelmezese, minden törvénytelen hatalom ellen. Külömben égygyik Cánton sem függ a' másiktól külső és belső dolgaira nézve.

3. Kiknek markokban legyen a' felső hatalom, azt félyebb, a' Cántonok igazgatásának módjában meg magyaráztuk.

4. Titulusok magok közt ez: *Gute Freunde, und getreue liebe Eydgenossen*, az az: *Jó barátink, és hiv szövetségeseink*. Más Európai Fejedelmek, külömb külömb féle titulust adnak nékiek. A' Császár így szokott hozzájok írni: *Den gestrengen, festen, und ehramen, unsrer besondren lieben gemeinen Eydgenossenschaft aller 13 und zugewandten Orten, in der Schweiz*. — A' Prussiai király ekképen: *Den wohlgebohrnen, edlen, ehrenfesten, hochweisen, und hochgelahrten, besonders lieben Freunden, Allirten, und Bundesverwandten,*

Bürgermeister, Schultheisz, Laudamman, und Rathen der 13 Orten der Eydgenossenschaft Zürich, Bern u. s. w. A' Frantzia királyok illyenképen titulálták őket: *A nos tres chers grands amis et confederés les Bourguemaitres, Advoyers, Laudammanns, et Conseil de ligues Suisses des hautes Allemagnes.*

5. A' K. Társaságnak fontos dolgai, vagy irás, vagy gyűlés által végeztetnek el. Hogyha irás által, úgy a' fel jegyeztetett dolog elsőben is a' *Tigurumi* fő Tanátshoz küldetik, a' melly, minekutánna a' fel tétetett tárgyat jól meg hányta 's vétette, és a' maga értelmét is hozzá tette vólna, a' több Cántonokhoz küldi. Hogyha pedig olly fontos a' dolog, hogy illyetén írásbeli közlés által, lehetetlen annak el végeztetni, akkor közönséges gyűlés tartattatik, mellynek helyét és idejét *Tigurum* határozza meg. Az illy közönséges gyűlés *Tagesatzung*-nak, *Tageleistung*-nak, avagy *Conferentz*-nek neveztetik a' Helvétusoknál. Minden Cánton, város, és minden melléjek állott tartományok, eggy 's két deputátust szoktak az illyetén közönséges gyűlésekbe küldeni, és elő adni, minémü értelemmel légyenek principálisaik e' vagy amaz már ennekelőtte írásban velek közöltetett tárgyak felől. Az azokról hozatott végzés a' Cántonok' képviselőinek voksok által erősítetik meg. Az illyetén közönséges gyűlésekben jelennek meg a' külső hatalmasságoknak követtyei, ezekben választatnak más udvarokhoz küldetendő követek, ezekben határoztatik meg, mit mivellyenek oltan, 's mint viselylyék magokat, ezekben tartoznak a' Cántonokhoz tartozó tartományoknak Praefectussai is esztendőnként számot adni.

6. Semmi közönséges Kintstára nintsen a' Helvécziai K. Társaságnak, de vagyon a' Cantonnoknak, még pedig nem alávaló. A' *Bernai* Cantonnak kintstára leg gazdagabb, úgy hogy másoknak is adhat töke pénzt interestre. Az illyetén

Cantonbeli kaszszak jövedelmeinek kútfejei nem mindenütt égy formák. Néhány cantonoknak jövedelmek a' dézmából, fekvő jószágokból, harmintheadokból, és más Európai Fejedelmek által a' szabad verbuálásért esztendőnként fizettetni szokott bizonyos summa pénzből foly. Más Cantonok tőke pénzekért szoktak fizetni, mint p. o. *Glárusban* 100 forintól 6 krajtzárt, másutt ismét másképen vagyon a' dolog, s más kútfejei vannak a' cantonbeli kaszszaknak.

7. A' mi ezen K. Társaságnak hadi állaptyát illeti, néhány városokat, mint p. o. *Berndt*, *Lucernt*, és *Genevét* ki vévén, semmi állandó és zsóldból álló hadi serege nintsen, hanem mivel minden polgár, lakos, és jobbágy, köteles hazájának védelmezésére, köteles a' fegyverben is magát gyakorlani, és mindenkor készen lenni a' K. Társaság szolgáltyára. Hadakozásnak idején, minden Canton annyi fegyveres embert tartozik a' táborba küldeni, a' mennyi az úgy neveztetett *Defensióndál* törvény szerént reá esett, még pedig, hogyha a' szükség kívánándja, kéttzer, háromszor, sőt többször is. E' szerént a' *Defensióndál* törvény szerént ad

Tigurum	1400 embert	Solothurn	600 embert
Berna	2000 -- --	Schafhausen	400 -- --
Lucern	1200 -- --	Appenzell	600 -- --
Uri	400 -- --	A' hozzájuk állott tartományok és városok közül:	
Schweicz	600 -- --	A' St. Galleni Apátúrság	
Unterwalden	400 -- --	St. Gallen városa	
Zug	400 -- --	Biel	
Glárus	400 -- --	200	
Eásel	400 -- --	200	
Freyburg	800 -- --	200	

Melly mind öszve 11000 emberre megyen.

Ezeken kívül vagynak azok, a' kiket a' jobbágyok adnak, u. m. 2400 embert. Ennekfelette minden Canton égy 6 fontos ágyút tartozik az ahoz